

NYHETSVÄRDERAREN

THE NEWS EVALUATOR

LÄRARHANDLEDNING
Tips & bakgrundsmaterial

**RI.
SE**

UPPSALA
UNIVERSITET

Vetenskap & Allmänhet

OM NYHETSVÄRDERAREN

Nyhetsvärderaren är ett forskningsbaserat verktyg för att lära ut digital källkritik. Verktöget är resultatet av ett flerårigt samarbete mellan Uppsala universitet, RISE Research Institutes of Sweden, och den ideella organisationen Vetenskap & Allmänhet, VA.

Utvecklingen av Nyhetsvärderaren inleddes med ett medborgarforskningsmoment, ett så kallat ”massexperiment”, som en del av vetenskapsfestivalen ForskarFredag 2017. Här hjälpte lärare och tusentals elever runtom i Sverige till att testa verktöget och samtidigt undersöka trovärdigheten hos nyheterna i elevernas egna nyhetsflöden. Du kan läsa mer om detta massexperiment på ForskarFredags hemsida: www.forskarfredag.se/forskarfredags-massexperiment/nyhetsvarderaren/.

Året därpå genomförde vi Nyhetsvärderaren Valspecial, som fokuserade på trovärdigheten hos politiska nyheter inför valet 2018. Resultaten från Nyhetsvärderaren Valspecial finns samlade här: www.v-a.se/2019/06/varapport2019-4/

Det färdiga verktöget består idag av två delar:

1. Ett **självttest**, där elever får granska trovärdigheten hos en uppsättning nyheter samtidigt som de lär sig en forskningsbaserad metod för digital källkritik.
2. En **fördjupningsdel**, där elever kan arbeta i grupp för att granska nyheter från sina egna nyhetsflöden, eller från ett urval som läraren har gjort.

Verktögets positiva effekter på elevernas källkritiska förmåga finns beskrivna i en vetenskaplig artikel, som finns att läsa här: www.mdpi.com/1999-5903/13/3/60

Du kan läsa mer om forskningsresultaten från Nyhetsvärderaren här: www.nyhetsvarderaren.se/om-verktyget/

Vi hoppas att du och dina elever kommer att få nytta av verktöget. Om du har några frågor eller kommentarer får du gärna höra av dig till oss – antingen per mail till forskningsledaren Thomas Nygren (thomas.nygren@edu.uu.se) eller via Nyhetsvärderarens Facebook-grupp (www.facebook.com/groups/nyhetsvarderaren/).

Lycka till!

Projektet Nyhetsvärderaren genomfördes åren 2017–2021 med finansiering av Sveriges innovationsmyndighet Vinnova, Uppsala universitet och EU:s forsknings- och innovationsprogram Horisont 2020, grant agreement nr 722934.

INNEHÅLL

Sammanfattning	5
Forskning om spridning och läsning av nyheter	6
Metoder för att avgöra trovärdighet	6
Så går kan du använda Nyhetsvärderaren i din undervisning	8
Inför experimentet	8
Förslag till upplägg för fördjupningsdelen	9
Gemensam genomgång	9
Fördjupning och utforskning	10
Referenser	11

SAMMANFATTNING

I dagens medielandskap får många människor, särskilt ungdomar, ofta information om aktuella händelser genom internetsajter och sociala medier. Många organisationer och individer använder nya medier för att kommunicera om exempelvis mänskliga rättigheter, miljöproblem och andra samhällsfrågor på ett balanserat sätt. Samtidigt finns det vissa aktörer som utnyttjar dessa kanaler för att sprida rädsla och fördomar via vinklade och fejkade nyheter. På en större skala kan det handla om stater som vill destabilisera andra länders samhällsfunktioner, politiska rörelser som vill smutska motståndare eller religiösa extremister som vill värva medlemmar. Här finns små men högljudda motståndare till ett demokratiskt, mångkulturellt och jämställt samhälle. Andra producenter och spridare av falska nyheter drivs av enklare motiv som att generera ”klick” och därmed intäkter genom fantastiska eller skrämmande rubriker.

För att kunna skilja mellan sanna och falska nyheter behöver vi alla en kritisk och konstruktiv förmåga att hantera information. Det är viktigt både för oss som individer och för hela samhället. För oss själva är det viktigt att basera våra dagliga beslut om till exempel hälsa och säkerhet på kunskap och inte på rykten och lögn. För samhället i stort är det viktigt att ha medborgare som driver och utvecklar samhället i en positiv och vetenskapligt grundad riktning där rykten och propaganda inte förväxlas med kunskap.

Hotet från falska nyheter ska varken underskattas eller överdrivas. Nyhetsvärderaren är ett digitalt verktyg för undervisning i källkritik, som har utvecklats av forskare i samarbete med lärare och tusentals elever. Genom att använda verktyget får eleverna lära sig en forskningsbaserad metod för digital källkritik. Nyhetsvärderaren har en bevisad positiv effekt på elevernas källkritiska förmåga (Axelsson et al., 2021).

FORSKNING OM SPRIDNING OCH LÄSNING AV NYHETER

Forskning om nyheter i digitala medier tyder på att traditionella nyhetsförmedlare såsom morgontidningar och framförallt kvällstidningar fortfarande har en stark ställning i det svenska medielandskapet (Statens Medieråd, 2015; Wadbring & Ödmark, 2014). Men skillnaden mellan olika åldersgrupper är stor och unga använder allt mer sociala medier för att ta del av information (Statens Medieråd, 2015). Enligt forskning om nyhets-spridning via sociala medier är det främst sensationella nyheter som delas. Nyheter som ligger nära i tid och rum delas mycket mer än nyheter från främmande länder och andra kulturer. Vanligtvis är de mest delade nyheterna mycket förenklade (Wadbring & Ödmark, 2014).

I en digital värld kan information utformas, omformas och spridas på nya sätt (Jenkins, 2006). Internationell forskning har visat att nya medier och modern journalistik på olika sätt kan underlätta spridningen av överdrifter och lögner. Detta medför nya krav på både läsarna och samhället (Silverman, 2015; Wineburg & McGrew, 2016). Forskningen har också visat att det kan vara svårt för människor att ompröva sina övertygelser oavsett utbildningsnivå (Flynn et al., 2017). Men det finns också positiva motrörelser. Till exempel har forskare sett att människor delar sanna rykten mer än falska på amerikanska Facebook (Friggeri et al., 2014). Företag som Facebook och Google arbetar därtill aktivt för att hindra spridningen av felaktig information.

METODER FÖR ATT AVGÖRA TROVÄRDIGHET

Forskning om källkritik tyder på att det inte räcker med hög utbildning och ett allmänt kritiskt förhållningssätt för att kunna tolka nyheter på ett bra sätt. Enligt forskningsresultaten verkar det vara svårt för alla människor att navigera i den digitala nyhetsfloden – oavsett om man är barn, tonåring eller professor. Alla kan luras av vinklade och falska nyheter. Det bästa sättet att avgöra om nyheter går att lita på eller ej är att följa vissa vetenskapliga principer och hantera nyheter på samma sätt som professionella nyhetsgranskare.

För att kritiskt utvärdera en nyhet behöver man:

- **Lära** sig ett nytt tankesätt
- **Träna** upp den kritiska blicken
- **Använda** nätets resurser som stöd (Wineburg & McGrew, 2016).

Det är främst tre frågor som är viktiga att tänka på när man på ett vetenskapligt sätt värderar nyheters trovärdighet:

1. Vem är **avsändaren** och vilka **avsikter** har hen?
2. Vilka **bevis** finns för olika påståenden i nyheten?
3. Vad säger **andra oberoende källor**?

Den senaste forskningen visar att professionella nyhetsgranskare utnyttjar nätets resurser för att avgöra *hur trovärdig avsändaren* är. Här kan sökmotorer (som Google) och uppslagsverk (som Wikipedia) användas för att ta reda om de som står bakom informationen har grumliga avsikter.

Nyhetsgranskare tittar på *vilka bevis* som används för olika påståenden i nyheten. Är det exempelvis forskningsresultat, statistik från myndigheter eller personliga berättelser?

De söker också snabbt, men kritiskt, reda på hur nyheten framställs i *andra oberoende källor*, till exempel trovärdiga nyhetsbyråer.

Det räcker alltså inte att läsa nyheten noggrant eller att klicka sig vidare på samma sajt. *För att avgöra trovärdigheten måste man lämna sidan och hitta andra uppgifter på andra webbplatser.*

Att avgöra trovärdigheten på en nyhet kan verka enkelt, men det krävs fokus och erfarenhet för att ingående granska en nyhet. Man behöver dessutom viljan och förmågan att lämna den sida man är på, för att aktivt söka reda på annan information. I den digitala världen är detta särskilt svårt eftersom online-medier stimulerar en snabb och yttlig informationshantering, genom braskande rubriker, korta texter, och vinklade träfflistor baserade på popularitet och nätvanor hos användaren.

SÅ KAN DU ANVÄNDA NYHETSVÄRDERAREN I DIN UNDERVISNING

Nyhetsvärderaren består av två delar:

1) Ett **självttest**, där eleverna arbetar individuellt med att bedöma trovärdigheten hos olika nyheter online, samtidigt som de lär sig en forskningsbaserad metod för digital källkritik.

2) En **fördjupningsdel**, där eleverna får arbeta i grupp med att granska nyheter från sina egna nyhetsflöden, eller en uppsättning nyheter som du som lärare har valt ut på förhand. Här kan du till exempel välja ut ett antal nyheter kring ett visst tema (t.ex. klimatförändringar, kost, politik eller vaccin) som eleverna får arbeta med.

Hur du väljer att kombinera de två delarna är upp till dig, men förslagsvis kan eleverna först genomföra självtestet, och därefter gå vidare till att arbeta i grupp med fördjupningsdelen.

Till fördjupningsdelen hör även en statistiksida, där du och eleverna kan få en samlad bild över elevernas granskningar. Sidan är avsedd att användas dels som gemensamt diskussionsunderlag efter genomförd fördjupningsdel, och dels för att elever själva ska kunna utforska olika frågeställningar kring nyheternas trovärdighet.

INFÖR EXPERIMENTET

Vi rekommenderar att du bekantar dig med både självtestet och fördjupningsdelen i förväg, så att du har lite koll på hur de fungerar innan eleverna ska använda dem. Gå också gärna med i vår Facebook-grupp (www.facebook.com/groups/nyhetsvarderaren). I gruppen kan du diskutera med forskare, formgivare och andra lärare som använder verktyget.

- **Självtestet** hittar du här: test.nyhetsvarderaren.se
- **Fördjupningsdelen** hittar du här: verktyg.nyhetsvarderaren.se

FÖRSLAG TILL UPPLÄGG FÖR FÖRDJUPNINGSDELEN

I det här upplägget använder eleverna fördjupningsdelen av verktyget *Nyhetsvärderaren* när de i grupper om tre personer ska bedöma trovärdighet i en uppsättning nyheter utifrån frågor om *avsändaren, bevis och jämförelse med andra källor*. Verktyget bygger på de vetenskapliga principerna för nyhetsgranskning (Wineburg & McGrew, 2016).

- Att arbeta i grupper om tre är bra både för forskningsprocessen och lärandeprocessen. Samtalet kring nyheterna bidrar till det som kallas *intersubjektivitet* – att komma fram till en gemensam slutsats bortom individuella uppfattningar. Vi vet dessutom att det sociala samspelet framför datorn kan göra att man bättre förstår och kommer ihåg uppgifter i digitala medier (Player-Koro & Beach, 2015).

GEMENSAM GENOMGÅNG

Börja med att dela länken till klassens statistiksida med eleverna. Här hittar eleverna sina nyheter och granskningar och kan utforska hela klassens resultat. I den *gemensamma genomgången* ska varje grupp presentera:

- en nyhet som var **svår att kategorisera**,
- en nyhet som **inte var trovärdig**,
- en nyhet som **var trovärdig**.

Låt grupperna börja med att presentera varsin *svårkategoriserad nyhet*. Be dem beskriva varför det var svårt och hur de gjorde för att lösa problemet. Diskutera i helklass olika sätt att hantera dessa svårigheter.

Låt sedan grupperna presentera varsin *nyhet som inte var trovärdig*. Vad baserar de sina slutsatser på? Vilka granskningspunkter i *Nyhetsvärderaren* var särskilt viktiga för att finna bristerna? Håller andra grupper med?

Slutligen presenterar grupperna en nyhet som kategoriserats som *trovärdig*. Vad är det som gör dessa nyheter mer trovärdiga än andra? Håller andra grupper med? Om eleverna inte har hittat nyheter i alla tre kategorierna så gör det inget. Men *fördelningen* mellan mer trovärdiga och mindre trovärdiga nyheter är bra att diskutera. Var det fler trovärdiga än icke-trovärdiga nyheter, eller tvärtom? Vad kan det bero på?

Det är också viktigt att betona att det finns gott om trovärdig information att hämta från olika källor på nätet. Att dra slutsatsen att alla ljuger är lika fel som att förutsätta att alla talar sanning!

FÖRDJUPNING OCH UTFORSKNING

Det finns mycket att utforska och upptäcka i Nyhetsvärderarens statistik. Statistiken erbjuder en utmärkt möjlighet att fördjupa diskussionen om nyheters trovärdighet och vad som påverkar olika personers bedömning. Den kan också bidra till att eleverna utvecklar sin förståelse för hur statistik byggs upp och åskådliggörs. Eleverna får en tydlig koppling mellan deras egen inmatning i verktyget (under granskningen) och de resultat som levereras.

Efter att ha fått några inledande uppgifter att öva med, kan eleverna gärna själva få formulera och utforska frågor som intresserar dem.

Exempel på frågeställningar som eleverna kan arbeta med:

- Från vilken domän kommer de flesta nyheterna?
- Hur stor procent av alla nyheter har bedömts som icke trovärdiga (betyg 1 av 10 i slutsats)? Hur många är mycket trovärdiga (betyg 10 av 10)?
- Har klassen hittat fler trovärdiga än icke trovärdiga nyheter, eller är det tvärtom? Vad kan detta bero på?
- Leta i listan över icke trovärdiga nyheter. Är det någon av dessa som ni till och med skulle kalla för en fejk-nyhet?
- Från vilken domän kommer de flesta nyheterna om Olyckor/Brott? Jämför med nyheter som handlar om Politik/Ekonomi/Samhällsinformation. Vilka likheter/skillnader finns? Vad kan dessa bero på?
- Vilken typ av information förmedlas främst av icke trovärdiga avsändare?
- Jämför trovärdigheten (slutsats) mellan nyheter om olyckor/brott respektive kost/hälsa. Vad beror skillnaderna på?
- Hur många domäner har fått betyget "Inte trovärdig"? Jämför med antalen som klassats "Varken eller" och "Trovärdig". Vad beror skillnaderna på?
- Vad sänker trovärdigheten hos en nyhet mest: avsändare, bevis eller jämförelse med andra källor?
- I vilka sociala medier delas nyheter med starkast respektive svagast bevis för påståenden? Diskutera vad skillnaderna kan bero på.

Lycka till!

REFERENSER

Axelsson C-A.W., Guath M., Nygren T. (2021). Learning How to Separate Fake From Real News: Scalable Digital Tutorials Promoting Students' Civic Online Reasoning. *Future Internet*. 13(3), 60. <https://doi.org/10.3390/fi13030060>

Flynn, D. J., Nyhan, B., & Reifler, J. (2016). The Nature and Origins of Misperceptions: Understanding False and Unsupported Beliefs about Politics. *Advances in Pol. Psych.*

Jenkins, H. (2006). *Convergence culture: Where old and new media collide*. New York: New York University Press.

Player-Koro, C., & Beach, D. (2015). ICT-enabled innovation in technology rich schools?. *Media, Technology and Lifelong Journal*, 11(1), 1–14.

Friggeri, A., Adamic, L. A., Eckles, D., & Cheng, J. (2014). Rumor Cascades. I *ICWSM*, s. 101–110.

Silverman, C. (2015). Lies, Damn lies, and viral content. How news websites spread (and debunk) online rumors, unverified claims, and misinformation. *Tow Center for Digital Journalism*.

Statens Medieråd (2015). *Ungar & medier 2015: Fakta om barns och ungas användning och upplevelser av medier*. <http://www.statensmedierad.se/publikationer/ungarochmedier/ungarmedier2015.381.html>

Wadbring, I., & Ödmark, S. (2014). *Delad glädje är dubbel glädje: En studie om nyhetsdelning i sociala medier*. Mittuniversitetet.

Wineburg, S., Breakstone, J., McGrew, S. & Ortega, T. (2016) *Evaluating Information: The Cornerstone of Civic Online Reasoning*, Executive Summary, Stanford History Education Group. <https://sheg.stanford.edu/upload/V3LessonPlans/Executive%20Summary%2011.21.16.pdf>

Wineburg, S. & McGrew, S. (2016) Why Students Can't Google Their Way to the Truth, *Education Week*.

**RI.
SE**

UPPSALA
UNIVERSITET

Vetenskap & Allmänhet